

©

כל הזכויות שמורות למחברים
מהדורה שלישית עם תיקונים והוספות

ליצירת קשר בנושא הזמנות, הפצה,

וכל נושא אחר:

072-3902392

mikraot613@gmail.com

mikraot.co.il

אור
הספר
התורני
הוצאה לאור
052-7628377

גומל חסד
תורה עבודה וגמילות חסדים

ישראל בונם שרייבר

בלאאמו"ר הגר"פ זצוק"ל

רב אב"ד

באשדוד

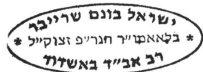
בס"ד, יום ח' אלול

הידיד ידו של חזן אל"ף דיוני ינה גזו שיש א (בב מספר י"ח, שני גזו
גשלי קושיס דרין יקסיקני, ונאלי. לכן העלוי-ה מניין אצלי קוטט גז. וזל מניקולס
העניי ויקס אצרי בלון. והגז און דסדו נאב ונאלין ודיוני ינה אמניא-אין בליוני דסני.
ד"ר אמניא אפולא אנה יל, וזל גז על ינה חיל, וזל גזליו דיוני אמניא אפולא
אני ספיו מניקניס אמניא אל"ף ונאלי, מניקניס דיוני

דיוני (ש"ח)

י"ח

י"ח חזן אמניא יקסני אפולא

הראני ידידי ה"ר אלי חדר שליט"א ביאור יפה מאוד שעשה על כמה מספרי
הנ"ך, שבו הוא משלב פירושים בתוך הפסוקים, ומלמטה ציון המצויינת מהיכן
לוקח פירוש זה, והכל מהפירושים המקובלים לנו מדור דור. והוא ערוך בסדר
נאה ומתקן. ובודאי יביא לתועלת להקל הלימוד בספרי הנביאים ובפרט
לצעירי הצאן.

ע"כ אמינא לפעלא טבא יישר, ואת הכל עשה יפה בעיטו, ויהי המקום בעזרו
להמשיך להוציא עוד ספרים מחוכמים ללמוד וללמד ולהפיץ תורה ברבים.

בברכת כוח"ט

ידידו

ישראל בונם בלאאמו"ר הגר"פ זצוק"ל שרייבר

Rabbi Samuel David Gross
Dean Kolell Beit Israel
Rabbi Of Chasidei Gur - Ashdod

הרב שמואל דוד הכהן גרוס
ראש כולל בית ישראל
רב חסידי גור - אשדוד

ב"ה, ט"ו מרחשון תשס"ו

הסכמה

בזיווג מה זכרתי יקירתי חתן מוקיר
מרה ורעתי ל אליהו חזק ב"ן
אני פרחתי על חתניו ואלוהי ויבטיח
מאד. מברוכים ככלידיהם ודאי ראוי החיבור
חזרתי על זמן מלכתי בן יעקביו חתן
חבתיך בחיבולו ולחיווי בפרטיו בטהרה
אני כ"ז חתן.

המקורו
זמא"ל קוד ג"פ
פ"ס

ראיתי מה שכתב ידידינו מוקיר תורה ורבנן ר' אליהו חזק את פירושו על
מקראות שלובות ונהגתי מאוד מפירושו הבהירים וודאי ראוי החיבור לעלות
על שולחן מלכים כן יעזרהו השי"ת להמשיך בחיבורו ולהאיר בפירושו בעינינו
את כל התנ"ך.

המוקירו

שמואל דוד הכהן גרוס

בס"ד, א' חשון תש"פ, 4-6/6'פ

דברי ברכה

הובא לפני מקצת גליונות ספר **מקראות שלובות** מעשה ידיו של היקר והנעלה, משנתו סדורה וערוכה, עמו עז ותושיה, מזכה הרבים, תהלתו בקהל חסידים, יראתו קודמת לחכמתו, שמן תורק שמו, כה"ר **אליהו חדר** נר"ו. ודבר טוב ונאה עשה לבאר ולפרש דברי המקרא על פי המפרשים רש"י והמצודות ועוד, שבהם מפרש ומברר באר היטב את המקרא, להקל על הלומדים, ובפרט בני הנוער, ועי"ז נמשכים ללימוד התנ"ך בהבנה ובחשק. והכל סידר בטוב טעם ודעת, דבר דבור על אופניו, תפוחי זהב במשכיות כסף, בלשון צחה ונקיה, המתאימה לכל שכבות הציבור, ולפעלא טבא אמינא, איישר חיליה לאורייתא.

ואכן ת"ח צריך שידע גם מקרא ומשנה וספרי מוסר, וכמ"ש מרן החיד"א בדבש לפי (מערכת ת' אות מא) דמכאן תוכחה לתלמידי חכמים שאינם רוצים ללמוד כי אם גמרא ופוסקים, ומבזים בלכ"ח שלומדים תנ"ך ומשניות וספרי מוסר, והן בעון לא ידעו ולא יבינו כי אף אמנם שלימוד הגמ' יקר מאוד, ואין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה, וכתב ר"ת שהתלמוד בלול בכל, מ"מ כ"ז היינו ללומד תורה לשמה בענוה, ונזהר בדקדוקי מצות כמו הראשונים, שהיו קדושים מאוד, ונשמתם ממקום עליון, אבל בדור יתום זה כי גברה סטרא, והוא בעקבות משיחא, והיצה"ר רודף לתלמידי חכמים ביותר, ואלו התלמידי חכמים שאינם רוצים ללמוד מוסר על הרוב הם מתגאים בלימודם, וחושבים שהם חכמי גדולים, ומבזים הזקנים וגדולי דורם, ואינם מקפידים להתפלל כהוגן, ופוגמים ברית הלשון והראות, וכיוצא. ולכן אין תורתם רצויה, כי אינה לשמה וכו', ולכן כל ת"ח אשר נגע אלהים בלבו ימהר לשוב, וילמד מוסר ותיכף יכיר בגאותו, ומהות לימודם ואשר נכשלים בכמה ענינים, וישוּבו אל ה', ואז לימוד הגמ' יעלה לרצון לפני ה', ונסלח להם. ע"כ. ועיין בשו"ע הרב (הלכות ת"ת פ"ב ס"ב) מ"ש בשם הר"ן בע"ז יט. ובד"מ (יו"ד סי' רמו אות ב), ובביאור הגר"א (יו"ד שם ס"ק סו) די"א שלא ישלש זמן לימודו לשלשה חלקים שוים, שהרי המשנה צריכה זמן רב יותר מן המקרא, וכ"ש שהתלמוד צריך זמן רב יותר מן המשנה, אלא העיקר הוא שילמד שלשה לימודים אלו, ויחלק את זמנו לכל אחד ואחד כפי שיעור הזמן הראוי לו בכל יום, עד שיגמור את כולם בשוה ויוכל להמשיך לסבור ולעיין. ואמנם כתבו הפוסקים שאין אנו רשאים לעסוק במקרא שליש מזמנינו, ולבטל מן המשנה והתלמוד, אלא עיקר הלימוד יהיה במשנה ותלמוד, ולמקרא די בגירסא דינקותא. ועיין בב"י (בד"ה יו"ד סי' רמו) בשם רבינו ירוחם והרמ"ה. וכ"כ בכנה"ג (יו"ד סימן רמו אות ב'), דמה שאמרו שצריכים לחלק הלימוד במקרא וכו', זה בדורות הראשונים שהיה לבם כפתחו של אולם ודי להם במשנה ותלמוד שני שליש ימיהם, אבל לדין במקרא בגירסא דינקותא די, והלואי שיספיק לנו שאר ימינו למשנה ותלמוד. בדק הבית: ואני אבא אחר הרב שלא אמרו זה רק בזמנם שלא היה להם תורה שבע"פ ארוכה, זולת משנה וברייתות ותוספתא ואגדת התלמוד, אבל בזמנינו שכל הרבנים הרחיבו גבול בתורה, וחיברו ספרים, ובדאי שהם בכלל תורה שבע"פ, הלואי שיספיק ימי חיינו לקוראן.

גם בכס"מ (פ"א מהלכות ת"ת הלכה יב) כתב, דדבר פשוט הוא שלגמרא צריך זמן רב יותר מלמקרא ומשנה, ועל כך סומכין העולם ואין משלשין. ע"ש. וראה בהליכו"ע ח"ח בהלכות ת"ת.

ולא נצרכה אלא לברכה שיהי רצון שחפץ ה' בידו יצלח, להגדיל תורה ולהאדירה, וימשיך להרבנות חילים לתורה ולתעודה, ויפוצו מעיינותיו חוצה, לאורך ימים ושנות חיים, אמן.

בברכת התורה,

יצחק יוסף

הראשון לציון הרב הראשי לישראל
ונשיא הרבנות הראשית לישראל

עמ'	פסוקים	פרק	הנושא
21	א-ט	א	התגלות ה' ליהושע וחיזוקו לאחר פטירת משה
27	י-יח	א	יהושע מכין את העם לכיבוש הארץ
33	א-כד	ב	המרגלים ביריחו
51	א-יז	ג	מעבר העם וארון הברית את הירדן
63	א-ח	ד	נשיאת י"ב האבנים מהירדן למזבח בהר עיבל ומשם לגלגל
65	ט-י	ד	יהושע מקים י"ב אבנים נוספות בירדן
67	יב-יד	ד	מעבר החלוצים, ראובן גד וחצי שבט מנשה
69	טו-יט	ד	עליית הכהנים מהירדן
71	כ-כד	ד	הקמת האבנים בגלגל
75	א-ט	ה	ברית המילה לעם
81	י-יב	ה	עשיית הפסח וסיום ירידת המן
83	יג-טו	ה	התגלות המלאך ליהושע
87	א-כז	ו	כיבוש יריחו
107	א-כו	ז	מעילת עכן בחרם
125	א-כט	ח	כיבוש העי
139	ל-לה	ח	בניית המזבח בהר עיבל (בעת מעבר הירדן)

הנושא	פרק	פסוקים	עמ'
הגבעונים	ט	א-כז	145
מלחמת מלכי הדרום - האמורי בגבעון	י	א-יא	163
"שמש בגבעון דום"	י	יב-יד	169
לכידת חמשת המלכים והריגתם	י	טו-כז	173
מלחמת מקדה	י	כח	179
מלחמת לבנה	י	כט-ל	179
מלחמת לכיש	י	לא-לב	179
מלחמת גזר	י	לג	179
מלחמת עגלון	י	לד-לז	181
מלחמת דביר	י	לח-לט	183
כיבוש דרום הארץ	י	מ-מג	183
מלחמת מלכי הצפון - יבין מלך חצור	יא	א-כ	187
השמדת הענקים	יא	כא-כג	195
גבולות כיבוש הארץ	יב	א-ו	201
ל"א המלכים שהיכה יהושע	יב	ז-כד	203
חלקי הארץ שעדיין לא נכבשו	יג	א-ו	207
חלוקת הארץ שטרם נכבשה לתשע וחצי השבטים	יג	ז-ח	209
גבולות נחלת ראובן גד וחצי שבט מנשה מעבר לירדן	יג	ט-לג	211
נחלת תשעה וחצי השבטים	יד	א-טו	221

הנושא	פרק	פסוקים	עמ'
נחלת כלב בן יפונה, חברון	יד	ו-טו	223
גבולות נחלת יהודה	טו	א-יב	231
עתניאל בן קנז לוכד את קרית-ספר	טו	יג-יט	239
ערי נחלת יהודה	טו	כ-כסג	243
גבולות נחלת יוסף	טז	א-ד	251
גבולות נחלת אפרים	טז	ה-י	253
גבולות נחלת מנשה	יז	א-יג	257
בקשת בני יוסף מיהושע להרחיב גבולם	יז	יד-יח	263
כתיבת מחוזות הארץ לחלוקה לשבעת השבטים הנותרים	יח	א-י	269
החלוקה על פי הגורל של נחלת השבטים הנותרים	יח	י	273
גבולות נחלת בנימין	יח	יא-כח	275
גבולות נחלת שמעון	יט	א-ט	283
גבולות נחלת זבולון	יט	י-טז	285
גבולות נחלת יששכר	יט	יז-כג	287
גבולות נחלת אשר	יט	כד-לא	289
גבולות נחלת נפתלי	יט	לב-לט	291
גבולות נחלת דן	יט	מ-מח	293

הנושא	פרק	פסוקים	עמ'
נחלת יהושע	יט	מט-נא	295
ערי המקלט	כ	א-ט	299
ערי הלויים	כא	א-מב	305
הבטחת ה' לבנ"י התקיימה במלואה	כא	מג-מה	317
שיבת שניים וחצי השבטים לנחלתם בעבר הירדן	כב	א-ט	319
מזבח שניים וחצי השבטים	כב	י-לד	323
דברי יהושע לעם לפני מותו	כג	א-טז	339
ברית העם לשמור את תורת ה'	כד	א-כח	347
פטירת יהושע וקבורתו	כד	כט-לא	363
קבורת עצמות יוסף	כד	לב	365
קבורת אלעזר הכהן	כד	לג	367
מפות			369

הקדמה

ספר יהושע אשר נכתב ע"י יהושע¹, הוא הספר הראשון לסדר "נביאים ראשונים"², הספר ממוקם בתנ"ך לאחר חמשה חומשי התורה ולפני ספר שופטים.

בספר מתואר ראשית תולדות עם ישראל בארץ כנען לפני כשלושת אלפים ושלוש מאות שנה, ומתפרס הוא על תקופה קטנה יחסית של כעשרים ושמונה שנים, שהן שנות הנהגת יהושע את דורו³, דורם של בני יוצאי מצרים שזכה להיכנס לארץ המובטחת, לכובשה ולהתנחל בה, דור שהצטיין בדבקותו בה' יתברך⁴, ושהתקיימו בו כל ההבטחות אשר הבטיח ה' לעמו⁵.

המאורעות שבספר מתחילים החל מפטירת משה רבינו ע"ה, הוא המועד בו נכנסו העם לארץ כנען, ועד מותו של יהושע בן נון עבד ה'.

את ספר יהושע (24 פרקים) ניתן לחלק על פי תוכנו לחמישה חלקים עיקריים⁶:

חלק ראשון (פרקים א-ה) עוסק בכניסת עם ישראל והכנות לקראת כיבוש הארץ.

חלק שני (פרקים ו-יב) עוסק בכיבוש הארץ.

חלק שלישי (פרקים יג-כא) עוסק בחלוקת הארץ לשבטי ישראל.

חלק רביעי (פרק כב) עוסק בחזרת שניים וחצי השבטים לנחלתם בעבר הירדן המזרחי.

חלק חמישי (פרקים כג-כד) עוסק בחתימת הספר ומות יהושע, וקבורת עצמות יוסף ואלעזר הכהן.

1. כמובא במסכת בבא בתרא (יד:): "יהושע כתב ספרו, ושמונה פסוקים שבתורה". הפסוקים שבסוף הפרק האחרון מפס' כ"ד ואילך, המתארים את מיתת יהושע נכתבו על ידי אלעזר הכהן, וסיפור מיתת אלעזר הכהן נכתב ע"י פנחס בנו, בבא בתרא (טו.), ילקוט מעם לועז. וראה בהקדמה לספר יהושע את דברי האברבנאל ולפיהם שמואל או ירמיהו קיבצו את דברי יהושע, סידרו אותם עם תוספות, וחיברו אותם לספר הנוכחי.

2. והטעם שנקראו ספרים אלו בשם "נביאים", ראה בהקדמה לספר יהושע את דברי האברבנאל שביאר כי קראום כך לרשום מעלתם שחוברו על ידי נביאים, להבדיל מהכתובים אשר חוברו ברוח הקדש.

3. סדר עולם רבה יב.

4. כמובא בספר יהושע כד, לא, "וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל אֶת יְהוָה כֹּל יְמֵי יְהוֹשֻעַ וְכָל יְמֵי הַזְקֵנִים אֲשֶׁר הָאָרִיכוּ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשֻעַ".

5. כמובא בספר יהושע כא, מג "לֹא נָפַל דָּבָר מִכָּל הַדָּבָר הַטּוֹב אֲשֶׁר דָּבָר יְהוָה אֶל בֵּית יִשְׂרָאֵל הַכָּל בָּא".

6. הרלב"ג חילקו לארבע חלקים ואילו האברבנאל בהקדמתו חילקו לשישה עשר פרשיות.

את חשיבותו של ספר יהושע נלמד מדברי חז"ל שאמרו⁷ כי "ערכה של ארץ ישראל הוא"⁸, וכיוון שקיום המצוות אינו שלם אלא כאשר יושבים עם ישראל בארצם, ספר יהושע המבאר כאמור את ערכה של הארץ, ממוקם לאחר התורה ומהווה למעשה השלמה לחמישה חומשי התורה, והכנה לקיום המצוות שבהם.

על השוואתו של הספר לחמישה חומשי תורה נוכל ללמוד מהאמור בתלמוד⁹: "אלמלא חטאו ישראל לא ניתן להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד", שעיקרן של שאר הנביאים לא היה אלא להוסיף להם חכמה¹⁰ או להוכיחם על עבירות שבידם, ואלמלא חטאו לא הוצרכו לשאר הספרים¹¹, אבל לספר יהושע הוצרכו כמו שהוצרכו לחמישה חומשי תורה.

בגוף הספר עצמו כתב יהושע מספר הלכות שהן מן התורה, כפרשת פריעה¹² ופרשת ערי המקלט¹³, ולכן המקרא השתמש בלשון "וַיִּדְבֶּר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ לֵאמֹר"¹⁴, שהיא הלשון שנאמרה אצל משה, ולא מצאנו כמותה בדברי הנביאים שלאחר משה רבינו ע"ה למעט אצל יהושע תלמידו¹⁵.

בספר עצמו מסופר כיצד לחמו ישראל וכבשו את הארץ מהעמים אשר ישבו בה¹⁶.

מסורת בידי חז"ל כי בטרם כיבושם, יהושע קיים את מצוות התורה לקרוא לשלום לערים שכבש¹⁷, והיה יהושע שולח מודעות לכל מקום שהיה הולך לכבוש, בהן היה כתוב: "מי שמבקש לילך - שילך, מי שמבקש לעשות שלום - שיעשה, ומי שמבקש מלחמה - שיעשה"¹⁸, ולאחר שהאומות סירבו לעשות שלום או לעזוב את הארץ¹⁹ נלחם בהם יהושע וכבש את הארץ.

יהושע אוהב ישראל היה²⁰, ועליו דרשו חז"ל²¹ את הפסוק הנאמר עליו²² "אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ", איש

7. נדרים כב, ב.

8. ערך חלק כל שבט ושבט ולא סגיא בלאו הכי, רש"י שם.

9. שם.

10. רש"י שם.

11. ר"ן שם.

12. יבמות עא, ב.

13. ראה את ביאורו של כלי יקר יהושע כ, א.

14. יהושע כ, א.

15. מלבי"ם שם.

16. אם כי לא סיימו לכבוש את הכל, יהושע כג.

17. שנאמר (דברים כ, י), "כִּי תִקְרַב אֶל עִיר לְהִלָּחֵם עָלֶיהָ וְקִרְאתָ אֵלֶיהָ לְשָׁלוֹם".

18. דברים רבה ה, יח, וראה ירושלמי שביעית פרק ו' הלכה א'.

19. למעט הגרגשי אשר עזב לאפריקה והגבעוני אשר כרת עמנו ברית בעורמה, ירושלמי שביעית פ"ו ה"א.

20. עירובין כב, ב.

21. ספרי לפרשת פנחס.

22. במדבר כז, יח.

שיכול להלך נגד רוחו של כל אחד ואחד, ואכן רואים אנחנו את גדולתו במהלך כל הספר, החל מענוותנותו בעניין עבן²³ וגדולתו בגבעון²⁴, וזכה יהושע להמשיך את הנהגתו של משה ע"ה בזכות שהיה משכים ומעריב לבית מדרשו של משה רבינו ע"ה, מסדר את הספסלים ופורס את המחצלות²⁵, וזכה אף להיות הראשון ממעתיקי השמועה²⁶.

מספר יהושע אנחנו למדים על חשיבותה של ארץ ישראל ועל כך שעתידי עם ישראל תלוי במעשיו והליכתו בדרכי ה', ועל אף שספר יהושע עוסק בכיבוש הארץ והנחלת השבטים, הרוח המפעמת בכל פרקי הספר הינה למעשה קיום התורה ומצוותיה, החל מתחילתו - "רַק חֶזֶק וַאֲמָץ מְאֹד לְשֹׁמֵר לַעֲשׂוֹת כְּכָל הַתּוֹרָה"²⁷ וכלה בחתימתו - "רַק שְׁמְרוּ מְאֹד לַעֲשׂוֹת אֶת הַמִּצְוָה וְאֶת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה אֶתְכֶם מֹשֶׁה"²⁸, "וְחִזְקֶתֶם מְאֹד לְשֹׁמֵר וְלַעֲשׂוֹת אֶת כָּל הַכְּתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה לְבִלְתִּי סוּר מִמֶּנּוּ יְמִין וּשְׂמֹאל"²⁹.

"מקראות שלובות" הינה פרי עבודתו של הר"ר אליהו חדד שליט"א, שירד לעומק המפרשים ובעמל ויגיעה ביאר היטב בלשון צחה דבר דבור על אופניו, ונערכה ונסדרה בהוצאת "אור הספר התורני" על ידי צוות המכון בעיצוב חדשני ונאה המספק ללומדים קריאה רציפה של המקרא כשהוא משולב עם ההסבר בצורה נוחה ובלשון ברורה. ההסבר עצמו קצר וקולע, כשבהערות מופיעים הרחבות בדברי המפרשים, כמו גם הסברים נוספים לצד מדרשים מרתקים.

הביאור מתבסס על פירושיהם של רש"י, רד"ק, רלב"ג, רי"ד, רי"א קרא, המצודות, אברבנאל והמלבי"ם, וכן על דברי המדרשים השונים, כשכל המקורות מצויינים בהערות, וכאשר ההערה מכילה הבהרות או הוספות הודגש והוגדל המספר לנוחיות הקורא.

ביאור זה משולב במקרא עצמו בצורה נוחה וקלה למען יוכל הלומד להבין את דברי הנביא ללא צורך לחפש במפרשים. בכדי שירוך הלומד בקריאת הביאור נוסף מקף בכל מקום שאין בו תוספת ביאור אלא רק פירוש מילולי של המקרא. בנוסף, לתועלת הלומדים המעיינים שולב לצד הביאור המקרא המלא עם פירוש רש"י והמצודות.

23. שקרא לו "בני", יהושע ז, יט.

24. שהעמיד שמש וירח, יהושע י, יב.

25. במדב"ר כא, יד.

26. אבות א, א "משה קיבל תורה מסיני ומסרה ליהושע".

27. יהושע א, ז.

28. יהושע כב, ה.

29. יהושע כג, ו.

כרכי הנביאים שכבר ראו אור עד כה התקבלו בקורת רוח מרובה בקרב לומדי בית המדרש, מלמדי תשב"ר ומורות. המחסור בפירוש קצר ומתומצת המביא את דברי רבותינו המפרשים ניכר בציבור שידע להעריך את העבודה הנפלאה, וכעת נסדרו בהוצאה חדשה ומתוקנת עם תיקונים, שינויים והוספות.

וכאן המקום להודות למנהל המכון הרב **מנחם ספרא** שניצח על המלאכה במלאכת אומן, ועימו העורך הרב **יוסף ספרא** על עריכה מקצועית ובהירה, וכל העוסקים במלאכה יזכו לסייעתא דשמיא ויפוצו מעינותיהם חוצה.

נוסח המקרא מבוסס ברובו על פי "מקרא על פי המסורה" (רישיון חופשי ופתוח CC-BY-SA).

ונסיים בהודאה ותפילה לבורא עולם שלא תצא תקלה תח"י ושנזכה להגדיל תורה ולהאדירה.

תשרי תשפ"ו

רשי

(א) ויהי אחרי מות משה. מחובר על סדר התורה המסיימת בפטירת משה, וזה מחובר לה: (ב) משה עבדי מות. ואילו היה קיים, זו הייתי חפץ, ורבותינו דרשוהו (תמורה טז א) על שלשת אלפים הלכות שנשתכחו בימי אבנו של משה, בא יהושע ושאל, אמר לו הקב"ה משה עבדי מות, והתורה על שמו נקראת, לומר לך אי אפשר, לא וטורדן במלחמה: (ג) כל מקום אשר תדרך בך רגלכם בו לך נתיב. נאמר למשה ושנינו בספרי (פ' עקב)

א ויהי אחרי מות משה עבד יהוה ויאמר יהוה אל-יהושע בן-נון משרת משה לאמר: ג משה עבדי מות ועתה קום עבר את-הירדן הזה אתה וכל-העם הזה אל-הארץ אשר אנכי נתן להם לבני ישראל: ג כל-מקום אשר תדרך בך רגלכם בו לך נתיב

אם ללמד על תחומי ארץ ישראל, הרי הוא אומר מהמדבר והלצנון הזה, אם כן למה נאמר אשר תדרך כף חוצה לארץ, משתכששו את הארץ, כל מה שתכששו מחוצה לארץ יהיה קדוש ויהיה שלכם:

מצודת דוד

(א) ויהי. באה הוי"ו להוסיף ולחב' למה שהשלימה התורה בספור מיתת משה ואמר שאח"כ אמר ה' אל יהושע וכו': (ב) משה עבדי מות. ר"ל אילו היה עדיין חי לא יכולתם לעבור את הירדן כי עליו נגזר לכל יעבור: ועתה. הואיל והוא מת קום עבור וכו': (ג) בו. מותב על תחלת המקרא אבל מקום:

מצודת ציון

(א) בן נון. בחזיר"ק כמו בן בסנ"ל ולפי שהן מלות זעירות ודבוקות תקל הקריאה בחזיר"ק מבסנ"ל: (ב) קום. הוא ענין זרוז כמו קום לך למסע (דברים י'): (ג) תדרך. מלשון דרך וענינו הליכה וצעידה:

א ספר יהושע מגיע כסדרו לאחר פטירת משה רבינו ע"ה¹ המתוארת בספר דברים שבתורה². וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד יְהוָה³, לאחר שתמו שלושים ימי האבל⁴, וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן -בְּנוֹ שֶׁל⁵ נֹון אשר היה מִשְׁרַת⁶ -משרתו של מֹשֶׁה, לֵאמֹר -וכך אמר לו⁷: ב מֹשֶׁה עֶבְדִּי יָמָת ואילו היה עדיין חי, לא יכולתם לעבור את הירדן כי עליו נגזר לבל יעבור אותו⁸, וְעַתָּה הואיל והוא מת⁹, קוֹם מִן הָאֵבֶל שֶׁלךְ, שאין ראוי להתאבל יתר על המידה¹⁰, והזדרז¹¹ לַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה, אֲתָה וְכָל הָעָם הַזֶּה אַחֲרַי¹², ללכת אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָהֶם לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל: ג ואל תתעצלו בכיבוש הארץ כר¹³ כָּל מְקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ -תצעד¹⁴ כָּף רַגְלְכֶם בּוֹ, לָכֶם נִתְּנִי ואתן לכם

1. רש"י, מצודת דוד. 2. דברים לד. 3. וקרא את משה בשם עבד ה' לאמר שגם אחרי מותו נקרא בשם עבד ה', כמ"ש חז"ל (סוטה יג.) מה כאן עומד ומשמש אף שם עומד ומשמש, כי הצדיק העוסק רק להשלים את עצמו תופסק עבודתו בעת מותו, אבל העוסק לשלמות הדור והדורות הבאים, הוא זוכה ומזכה לדור אחרון, והעבודה המתמדת בסיבתו גם אחרי מותו וצדקתו עומדת לעד (תהלים קיא, ג, מלבי"ם). ובמדרש מסופר כי מיד לאחר פטירת משה רבינו ע"ה פסקו הבאר והמן וענני הכבוד, כפי שאמר רבי סימון כל מקום שנאמר "ויהי אחרי מות" חזר העולם לאחוריו, "ויהי אַחֲרֵי מוֹת אֶבְרָהָם" (בראשית כה, יא) מיד "וְכָל הַבָּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ" וגו', "וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה" מיד פסק הבאר והמן וענני כבוד, "וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ" (שופטים א, א) מיד נתגרו במ יתדות הארץ, "וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת נָאֻוֹל" (שמואל-ב' א, א) מיד ופלשתים נלחמים בישראל (ילקוט שמעוני). והודיענו עוד הכתוב בזה, שכל ימי משה ע"ה לא נתייחד הדיבור ליהושע, אבל אחרי מותו בא לו הדבור (אברבנאל). וכתב הרלב"ג שאמר הכתוב זאת להגיד שאין מלכות אחת נוגע בחברתה ואפילו כמלוא נימה. 4. ראה את ביאורו של כלי יקר המבאר כי בעוד יהושע היה בתקופת אבל משה, לא יכלה לשרות עליו הנבואה אשר שורה רק מתוך שמחה. 5. רד"ק, מצודת ציון. 6. ויהושע זכה בין לנבואה בין להנהגת העם מצד שהיה משרת משה, וגדולה שמושה יותר מלמודה (ברכות ז.) ולכן נקרא עבד משה ולא תלמיד משה (ביאור הגר"א, מלבי"ם). 7. ביאור הגר"א. מלבי"ם מבאר שכל זמן שהיה משה חי לא היה אפשר שיהושע יעבור את הירדן משני טעמים, א' מפני שלא יתכן שיהושע ינהיג את הצבא בחיי משה, ב' מפני השבועה שה' נשבע שלא יעבור משה את הירדן, אולם אחרי מות משה נסתלקו ב' המניעות האלה. 8. דברים (ג, כז), ר"י קרא, מצודת דוד. ורש"י ביאר "משה עבדי מת" שאילו היה קיים, בו הייתי חפץ. ורבותינו דרשוהו (תמורה טז.) על שלשת אלפים הלכות שנשתכחו מיהושע באבלו של משה (בעון שגרם להחליש דעתו של משה, שנצטער משה על יהושע בעצמו שהיה גדול כמותו -רש"י שם) בא יהושע ושאל, אמר לו הקב"ה, לומר לך אי אפשר, לך וטורדן במלחמה (רש"י. וראה שם דעה אחרת ולפיה נשכחו שלוש מאות הלכות ונולדו לו שבע מאות ספקות). וראה מלבי"ם בשופטים א, יא. 9. מצודת דוד. 10. אברבנאל. 11. רד"ק, מצודת ציון. 12. שאין כבר מניעה שאתה תנהיג את העם (מלבי"ם). 13. אברבנאל. 14. מצודת ציון.

רש"י

(ד) מהמדבר והלבנון חוזה. הוא מדבר קדש, מדבר צין שעל ידי אדום, שהיה במקצוע דרומית מזרחית ודרך שם נכנסו לארץ, שנאמר (במדבר כ טז) והנה אנחנו בקדש וגו', ומנין שהיא צדונית מזרחית, שנאמר (שם לד ג) והיה לכם פאת נגב ממדבר צין על ידי אדום: ועד הנהר הגדול נהר פרת. זה רחצה מדרום לצפון: כל ארץ החתים. בכלל הזה: ועד הים הגדול מבא השמש. לארכה, מן המזרח למערב:

כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל-מֹשֶׁה:
וּמֵהַמִּדְבָּר וְהַלְבָנוֹן תָּזֶה וְעַד-
הַנָּהָר הַגָּדוֹל נְהַר-פָּרַת כָּל אֶרֶץ
הַחֲתִים וְעַד-הַיָּם הַגָּדוֹל מְבֹא
הַשֶּׁמֶשׁ יִהְיֶה גְבוּלְכֶם: ה' לֹא־יִתִּיב
אִישׁ לְפָנָיִךְ כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ כַּאֲשֶׁר
הָיִיתִי עִם-מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ לֹא
אֶרְפָּךְ

מצודת דוד

(ד) מבוא השמש. שהוא ברוח מבוא השמש: (ה) לֹא יִתִּיב. ר"ל לא יתגבר להיות נצב הקומה: לֹא אֶרְפָּךְ. לא אתן לך רפיון ממני:

מצודת ציון

(ד) והלבנון. כן שם היער ואולי גדלו בו אילני לבנה: מבוא. ענין שקיעה כמו כי בא השמש (בראשית כח):

כח כדי שתכבשו אותו¹⁵, **כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי אֶל מֹשֶׁה**¹⁶: ד וגבול הארץ יהיה¹⁷ **מִהַמִּדְבָּר**, הוא מדבר קדש הנקרא מדבר צין, שעל יד אדום¹⁸, בגבול הנגב¹⁹, בדרום מזרח הארץ²⁰, וְעַד יַעַר²¹ **הַלְבָּנוֹן הַזֶּה** שבמזרחה של ישראל²², וְעַד **הַנָּהָר הַגָּדוֹל** מנהרי ישראל²³ **נָהָר פָּרָת** שבצפון²⁴, כך יהיה גבול רוחב הארץ מדרום לצפון בצידה המזרחי, ובכלל זה²⁵ **כָּל אֶרֶץ הַחֲתִיִּים**, ומשם וְעַד הַיָּם **הַגָּדוֹל** בכיוון²⁶ **מְבוּא** -מקום שקיעת²⁷ **הַשָּׁמֶשׁ** במערבה של ישראל²⁸, זה יהיה גבולה של כל הארץ מן המזרח למערב²⁹, כך **יְהִיָּה גְבוּלְכֶם** ושם אתם מצווים לכבוש, ושאר המקומות שבחוצה לארץ רשות בידכם לכובשם, ואין לכם רשות לכבוש בחוצה לארץ עד שתכבשו את ארץ ישראל³⁰: ה וכפי שהבטחתי למשה³¹, **לֹא יִתִּיצֵב** -יתגבר³² **אִישׁ³³ לְפָנַי** לתפוס שררה או לדבר דבר נגדך³⁴ **כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ** אלא אתה תהיה המנהיג³⁵; **כַּאֲשֶׁר הֵייתִי עִם מֹשֶׁה** שקרעתי למשה את הים³⁶ **אֶהְיֶה עִמָּךְ** להשרות שכינתי עליך בניסים ובנפלאות³⁷ ואקרע לפניך את הירדן³⁸, וכאשר הייתי עם משה בנבואה כך אהיה איתך בגבורה³⁹, **לֹא אֶרְפָּךְ** -לא אתן לך רפיון ממני⁴⁰ ואחזק

15. רד"ק. **ובמדרש** (ספרי דברים יא, כד) משתכבשו את הארץ, כל מקום שכיבשתם חוצה לארץ יהיה קדוש ויהיה שלכם (רש"י, רד"ק, אברבנאל, מלבי"ם). 16. דברים (יא, כד), אברבנאל, מלבי"ם. 17. וליהושע הוצרך לפרש הגבולות עוד, לפי שהוא היה הכובש את הארץ (אברבנאל). וכבר נודע מדברי חז"ל (ספרי דברים ז), שאם היה משה עובר וכובש לא היו נצרכים למלחמה, רק בכל מקום מדרך כף רגלם היו האויבים נופלים לפניהם חללים, ועל זה אמר הקב"ה למשה (דברים יא, כד) "כָּל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תֵּדָרֹךְ כָּף רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם יְהִיָּה", בדריכת הרגלים לבד תקנוהו ותכבשוהו ויהיה שלכם, אולם גרם החטא והוצרכו עתה למלחמה, ואם היה לבכם שלם עד שלא היו צריכים לניסיון העמים ואז היו כובשים כל גבולם, אז היה איתם כמו בימי משה ולא היו צריכים גם הם לחרב ולמלחמה (מלבי"ם). 18. רש"י. 19. רד"ק. 20. רש"י, ר"י קרא. 21. ואולי נקרא כך כי גדלו בו אילני לבנה (מצודת ציון). 22. ר"י קרא. ואמר "הזה" אף על פי שהיה בישראל מעבר הירדן לפי שהיה נראה משם (רד"ק). 23. רד"ק. 24. ר"י קרא. 25. רש"י. 26. מצודת דוד. 27. מצודת ציון. 28. ר"י קרא, רד"ק. 29. רש"י. 30. מלבי"ם. 31. בדברים יא, כה "לֹא יִתִּיצֵב אִישׁ בְּפָנֶיךָ פְּחִדְכֶם וּמִוְרָאָכֶם יִתְּנוּ יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם עַל פְּנֵי כָל הָאָרֶץ אֲשֶׁר תֵּדָרְכוּ כִּי כַּאֲשֶׁר דִּבַּר לָכֶם" (ר"י קרא). 32. מצודת דוד. 33. אין לי אלא איש, אומה משפחה ואשה בכשפיה מניין? ת"ל לא יתיצב מכל מקום, אם כן למה נאמר איש? אלא אפילו כעוג מלך הבשן (ילקוט שמעוני). 34. מלבי"ם. 35. מלבי"ם. 36. ר"י קרא. 37. מלבי"ם. 38. ר"י קרא. 39. אברבנאל. 40. מצודת דוד.

רש"י

(ו) חזק ואמין. בדרכך ארץ, כמה שהוא אומר כי אתה תנחיל: (ז) רק חזק ואמין מאד. בתורה, כמו שהוא אומר לשמור ולעשות ככל התורה: תשכיל. תלמיד: (ח) ספר התורה הזה. ספר משנה תורה היה לפניו: והגית בו. והמצינו בו, כל הגיון שבתורה בלבד, כמה דאמר (תהלים יט טו) והגיון לבי לפניך (ישעיהו לג יח) לנך יהגה אימה:

וְלֹא אֶעֱזָבְךָ: וְחֶזֶק וְאִמּוּן בִּי אֶתָּה תִּנְחִיל אֶת־הָעָם הַזֶּה אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתִּי לְאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם: וְרַק חֶזֶק וְאִמּוּן מְאֹד לְשָׁמֵר לַעֲשׂוֹת כְּכֹל־הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוִּיךָ מֹשֶׁה עַבְדִּי אֶל־תִּסּוֹר מִמֶּנּוּ יָמִין וּשְׂמֹאל לְמַעַן תִּשְׁכִּיל בְּכֹל אֲשֶׁר תִּלְדֶּךָ: ח לֹא־יִמּוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ וְהִגִּיתָ בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה לְמַעַן תִּשְׁמֹר

מצודת דוד

(ו) חזק ואמין. בהנהגת העם כראוי: (ז) רק וגו'. כי לולא זאת לא תועיל כלום בהנהגת העם כראוי: למען. בעבור שמירת התורה תשכיל: (ח) חזק. האמור במקרא שלפניו אשר צוך משה: למען תשמור. כי כשימוש מפיק פן תשכח מה:

מצודת ציון

(ו) ואמין. אף הוא ענין חזק כמו מאמין כח (משלי כ"ד): (ז) תשכיל. ענינו הצלחה וכן ויהי דוד לכל דרכיו משכיל (שמואל א' י"ח) כי המצליח נראה להבריות שעשה מעשיו בהשכל: (ח) ימוש. יסור כמו לא ימוש מפד (ישעיה נ"ט): והגית. פעם תשמש לדבור כמו ולשוני תהגה (תהלים ל"ה) ופעם תשמש למחשבה כמו והגות לבי (תהלים מ"ט):

אותר⁴¹, וְלֹא אֶעֱזֹבָךְ שלא תסור רוח קדשי ממך⁴²: ו חֶזֶק -תהיה חזק, וְאַמֵּץ -ואמץ⁴³ בהנהגת העם כראוי⁴⁴ להנחילו את הארץ⁴⁵, והיה לכן חיל⁴⁶ ולא תירא מקטטות העם בעת חלוקת הארץ⁴⁷, כִּי אַתָּה תִּנְחִיל אֶת הָעָם הַזֶּה אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבוֹתָם לָתֵת לָהֶם ושבעתי לא תשוב ריקם⁴⁸: ז רק חֶזֶק וְאַמֵּץ מְאֹד בתורה⁴⁹, לְשִׁמּוֹר את עצמך ממצוות לא תעשה⁵⁰, וְלַעֲשׂוֹת מצוות עשה, וכל מה שתעשה, לא תעשה מפני הכרעת השכל אלא מפני ציווי התורה, ואל תשמור רק חלק מהתורה אלא את הכל⁵¹, כָּכָל הַתּוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּךְ מֹשֶׁה עַבְדִּי אֶל תִּסּוֹר מִמֶּנּוּ מספר התורה ומדרכו הטובה של משה רבינו⁵² יָמִין וּשְׂמֹאל, ואל תוסיף ואל תגרע ממה שהתורה ציוותה⁵³, לְמַעַן -ובעבור שמירת התורה⁵⁴ תִּשְׁכִּיל -תצליח⁵⁵ בְּכָל אֲשֶׁר תִּלְךָ, כי מצוות התורה ילמדו דרך סלולה בכל דרכי בני אדם⁵⁶, ותתמיד בתורה⁵⁷ כי לולא זאת, לא תוכל להועיל כלום בהנהגת העם כראוי⁵⁸: ח לֹא יָמוּשׁ -יסור⁵⁹ סֵפֶר הַתּוֹרָה -ספר משנה תורה⁶⁰ הַזֶּה מִפִּיךָ ותעיין ותעסוק בו⁶¹, וְהִגִּיתָ -ותתבונן⁶² בּוֹ בליבך⁶³ יוֹמָם וְלַיְלָה ותחשוב ותעיין תמיד בחלק העיוני שבתורה, ותכלית העיון והעסק יהיה בעבור המעשה⁶⁴, שכן המחשבה מביאה לידי מעשה⁶⁵, לְמַעַן תִּשְׁמֹר את מצוות לא תעשה⁶⁶,

41. מלבי"ם. 42. מלבי"ם. 43. מצודת ציון. 44. מצודת דוד. 45. רש"י (כך ביאר אותו הכלי יקר). 46. ר"י קרא. 47. אברבנאל. 48. ראוי שתתחזק ואל תירא מג' טעמים: א' מצדך, כי אתה תהיה המנחיל ולא זולתך, ב' מצד הנוחל, שהוא העם הזה הנבחר, ג' מצד הנחלה, שהיא הארץ אשר נשבעתי לאבותם ושבעתי לא תשוב ריקם (מלבי"ם). 49. רש"י. וכן שנו רבותינו ארבעה דברים צריכים חיזוק ואלו הן: תורה, ומעשים טובים, תפלה, ודרך ארץ. תורה ומעשים טובים מניין? שנאמר "וְרַק חֶזֶק וְאַמֵּץ" חזק בתורה ואמץ במעשים טובים, תפלה מניין? שנאמר (תהלים כז, יד) "מִנֶּה אֶל יְהוָה חֶזֶק וְיִצְמָךְ לִפְנֵי", דרך ארץ מניין? שנאמר (שמואל-ב' יב) "חֶזֶק וְנִתְחַזַּק בְּעַד עֲמֹנִי" (ילקוט שמעוני). ור"י קרא ביאר חזק ואמץ להשמיד את כל יושבי הארץ, דכתיב (דברים כ, טז-יז) "לֹא תַחֲיֶה כָל נֶשְׁמָה כִּי הִחָרֵם תִּחְרִימֶם". מלבי"ם מבאר שכנגד ההבטחה "כִּפְאֲשֶׁר הִיִּיתִי עִם מֹשֶׁה אֶהְיֶה עִמָּךְ", אמר לו שצריך שתתחזק עוד ביותר, כי עיקר הגבורה לכבוש את יצרו. 50. מלבי"ם. 51. מלבי"ם. 52. רד"ק. 53. אברבנאל, מלבי"ם. 54. מצודת דוד. 55. רש"י, רד"ק. וכן "וְיִהְיֶה דָּוִד לְכָל דָּרְכּוֹ מִשְׁכִּיל" (שמואל-א' יח, יד), כי המצליח נראה לבריות שעשה מעשיו בהשכל (מצודת ציון). 56. מלבי"ם. 57. אברבנאל. 58. מצודת דוד. 59. מצודת ציון. 60. רש"י, ר"י קרא. ואברבנאל ביאר כפשוטו כל ספר התורה. 61. מלבי"ם. 62. רש"י. 63. רש"י. 64. מלבי"ם. 65. ר"י קרא. 66. מלבי"ם.